

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

۱۰ نام هدایی که جان آفرید

راهنما

دانشگاه پیام نور

پوستان سعدي

دانشگاه پیام نور

معرفي منبع

بوستان سعدی
نظم 5 بخش 1
مؤلف : دکتر حسن انوری

طراح و تهیه کننده : صفیه توکلی مقدم
دستیار علمی رشته ادبیات

واحد کاشان

دانشگاه پیام نور

جایگاه درس در رشته ادبیات

تعداد واحد : 2 واحد
پیش نیاز : نظم 4 بخش 4 حدیقه سنایی
نوع درس : اصلی

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

- (1) اهداف کلی
- (2) اهداف رفتاری
- (3) درباره سعدی
- (4) ویژگی های سعدی
- (5) درباره بوستان
- (6) ویژگی های بوستان
- (7) سر آغاز کتاب
- (8) در عدل و تدبیر و رای
- (9) در احسان
- (10) در عشق و مستی و شور
- (11) در تواضع
- (12) در رضا
- (13) در قناعت
- (14) در عالم تربیت
- (15) در شکر بر عافیت
- (16) در توبه و راه صواب
- (17) در مناجات و ختم کتاب

دانشگاه پیام نور

اهداف کلی

1. شناخت سعدی در جایگاه یکی از مهم ترین شاعران زبان فارسی
2. شناخت بوستان سعدی به عنوان یکی از مشهورترین آثار ادبی فارسی
3. آشنایی با عناصر فرهنگ ایرانی و شیوه زندگی مردم در قرن هفتم
4. افزایش حدود واژگان خویش
5. پند گرفتن از حکایت های تعلیمی بوستان و شناخت ساخت حکایت
6. آشنایی با آیات قرآن و احادیث در بوستان

دانشگاه پیام نور

اهداف رفتاری

- 1- خواندن متن کتاب با سهولت و روانی
- 2- معنا کردن واژه ها و ترکیب های مشکل
- 3- بازنویسی حکایت ها به زبان ساده امروزی
- 4- بیان معانی آیات و احادیث موجود در بوستان
- 5- بررسی اصول اعتقادی، اخلاقی و تربیتی سعدی
- 6- بیان نکات دستوری

دانشگاه پیام نور

درباره سعدی

نام :	مصلح بن عبدالله
تخلص :	سعدی
سال و محل تولد :	606 هـ - شیراز
آثار :	گلستان، بوستان، دیوان غزلیات و قصاید
سال و محل وفات :	694 هـ - شیراز

دانشگاه پیام نور

ویژگی های سعدی

1. به کمال رساندن غزل
2. انعکاس تجارب ارزشمند خود در آثار جهت تعلیم مردم
3. بیان سهل و ممتنع
4. ایجاز ، مهم ترین ویژگی سخن سعدی
5. بذله گویی در عین وعظ و حکمت

دانشگاه پیام نور

درباره بوستان

سال نظم : 655 هـ

قالب : مثنوی

باب : ده باب با عنوان های عدل، احسان، عشق، تواضع، رضا، قناعت، تربیت، شکر، توبه، مناجات و ختم کتاب

بیت : 4011 بیت

وزن : فعولن فعولن فعولن فعل

بحر : متقارب مثنی محذوف

نام دیگر : سعدی نامه (بر گرفته از نام سعدین ابی بکر)

دانشگاه پیام نور

ویژگی های بوستان

1. بیان مسایل تعلیمی و حکمی در قالب حکایات پند آموز
2. استحکام جمله بندی، پختگی بیان و انسجام کلام سعدی
3. ایجاز و فصاحت کلام سعدی
4. شیوایی و روانی زبان سعدی
5. ذکر حکایت درباره عرفای نامدار و گرایش به تصوف

دانشگاه پیام نور

شیوه شرح در هر بخش

- 1- بیان معانی و موضوعات برخی ابیات
- 2- لغات دشوار
- 3- آرایه ها (تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه و جناس ها)
- 4- نکات دستوری (صفات مرکب، قیدها و...)
- 5- اشاره به آیات و احادیث

دانشگاه پیام نور

سر آغاز کتاب

معانی ابیات

بیت 7: بری ذاتش از تهمت ضد و جنس
غنی، ملکش از طاعت جن و انس

موضوع: نفی شرک و اثبات بی نیازی خداوند

معنا: ذات خداوند از این که به او تهمت مقابل و هم جنس داشتن زده شود پاک و مبرا است و در پادشاهی خود از اطاعت جن و انس بی نیاز است

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 15 : نه مستغنی از طاعتش پشت کس
نه بر حرف او جای انگشت

کس

موضوع : بی نیازی و عظمت حق

معنا : هیچ کس از پشت خم کردن برای اطاعت از خدا بی نیاز
نیست و کسی بر سخن او نمی تواند ایراد بگیرد.

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 22 : در این ورطه کشتی فرو شد هزار
که پیدا نشد تخته ای بر

کنار

موضوع: حیرانی انسان پس از استغراق در ذات حق

معنا : هزاران دانشمند درباره ذات الهی به غور رسی پرداختند
اما همه متحیر شدند و نتوانستند کوچک ترین نشانی از ذات
او بدهند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 24 : محیط است علم ملک پر بسیط
قیاس تو بر وی نگردد

محیط

موضوع: احاطه علم خدا بر عالم

- معنا:** علم خداوند بر پهنه جهان و همه موجودات احاطه دارد .
فکر و استدلال تو نمی تواند بر خداوند احاطه پیدا کند

دانشگاه پیام نور

لغات

نیرومند و دست نایافتنی	عزیز:
گناهی که از بنده سر می زند	ماجرای:
در پیچیدن، نادیده گرفتن	درنوشتن:
پاک، منزّه	بری:
ممال حساب	حسیب:
گرداب، جایگاه خطر	ورطه:
دورترین نقطه ها	اقصا:

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

مجاز : جهان متفق بر الهیتش (بیت 20)

مردم جهان ← ذکر ممل و اراده حال

تشخیص: که دهشت گرفت آستینم که قم (بیت 23)

کنایه: نه بر حرف او جای انگشت کس

انگشت گذاشتن بر حرف یا سخن کسی ← ایراد گرفتن بر او

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استخدام: چو این کاخ دولت پردازم

بر او ده در از تربیت ساختم (بیت)

(36)

کاخ دولت ← استعاره از بوستان
در ← فصل و باب
در ارتباط با کاخ دروازه

تصدیر: محیط است علم ملک بر بسیط

قیاس تو بر وی نگردد

محیط

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه اقترانی : زمین نیاز / خوان کرم / درگاه لطف و بزرگی
اضافه استعاری : دست فهم / کلک قضا
اضافه تشبیهی : مرغ وهم / کاخ دولت

جناس اشتقاق : سبحان و سبحان / عزیز و عزت

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلي مرکب مرخم: دستگیر / جان آفرین / سخن در زبان آفرین /
پوزش پذیر / عذر آور

بیت 6 : **چو باز آمدی** ماجری درنوشت
ماضی به جای مضارع برای تأکید

بیت 30 : **چو پاکان شیراز، خاکی نهاد**
صفت و موصوف مقلوب

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 1: به نام خدایی که جان آفرید

سخن گفتن اندر زبان آفرید

آیات : « الرحمن * علم القرآن * خلق الانسان * علمه البيان » (۱/۴۷۵۵)

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 5: نه گردن کشان را بگیرد به فور

نه عذر آوران را براند به جور

آیه: «ولو يعجل الله للناس الشر استعجالهم بالخير لقضي اليهم اجلهم»
(10/11)

معنا: اگر خدا برای مردم به همان شتاب که آنان در کار خیر می طلبند در رساندن بلا به آنها شتاب می نمود، قطعاً اجلشان فرا می رسید.

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 10 : مر او را رسد کبریا و منی

آیه: « **وله کبرياء في السموات و الارض** » (45/37)

بیت 16: قدیمی نکوکار نیکی پسند به کلك قضا در رحم نقش بند

آیات: « **ان الله يحب المحسنين** » (2/195)

« **هو الذي يصوركم في الارحام كيف يشاء** » (3/6)

حدیث: « **جفت القلم بما هو كائن الي يوم القيامة** »

معنا: قلم به آن چه بودنی است تا روز قیامت خشک شده

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 24: محیط است علم ملک بر محیط
آیه: «الآنه بكل شيء محیط» (41/54)

بیت 27: که خاصان در این ره فرس رانده‌اند
به لا احصی از تگ فرو مانده‌اند

حدیث نبوی: « لا احصی ثناء علیک انه كما اثنیت علی نفسک »
معنا: نمی توانم از عهده ستایش تو برایم تو چنانی که خود را ستایش کرده‌ای

دانشگاه پیام نور

باب اول

در عدل و تدبیر و رای

معانی ابیات

بیت 44: به شب گفתי از جرم گیتی فروز
دری بود از روشنایی چو روز

موضوع: درخشش نگین انگشتری

معنا: به هنگام شب گویی از آن نگین مانند روز دری از روشنایی باز شده
باشد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 91: طمع کرده بودم که کرمان خورم

که ناگه بخوردند کرمان سرم

معنا: طمع کرده بودم که شهر کرمان را تصرف کنم یا خراج کرمان را بخورم
که ناگهان گرم‌های گور سرم را خوردند.

دانشگاه پیام نور

لغات

سمر: افسانه

سمر کردن: مشهور کردن

نسیان: فراموشی

نخیل: درخت خرما

برگ: توشه و آذوقه

مکنت: ثروت

رفته: ترسیده

خدنگ: چوبی بسیار سخت که از آن تیر می سازند

ایذا: آزار رساندن

مرعی: چراگاه

خوشیدن: خشک شدن

شخ: شاخه درخت

منغص: تیره، ناگوار

فگار: آزرده و مجروح

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

مجاز: بیت 52؛ دل شهری از ناتوانی فگار
مردم شهر (ذکر ممل و اراده حال)

استخدام: بیت 70؛ چو درویش بی برگ دیدم درخت
قوی بازوان سست و درمانده سخت
برگ: توشه و آذوقه /// برگ درخت

ایهام تناسب: بیت 65؛ یکی را که سعی قدم پیشتر
به درگاه حق، منزلت بیشتر
سعی: کوشش /// دویدن

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

تکریر: بیت 12؛ ریاست به دست کسانی خطاست
که از دستشان دست‌ها برخداست

استثنا: بیت 68؛ بخوشید سرچشمه‌های قدیم
نماند آب جز آب چشم یتیم

کنایه: بیت؛ چراغی که بیوه زنی برفروخت
آه آتشین

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

اضافه اقترانی: سمع رضا

اضافه تشبیهی: بدر سیما – باران دمع

جناس تام مستوفی (آن است که کلمه های متجانس از نظر هویت دستوری متفاوت باشند)

بیت 61: وزان کس که خیری بماند **روان**

دما دم رسد رحمتش بر **روان**

روان : باری - روح

دانشگاه پیام نور

آرایه‌ها

جناس تام و مرفو :

بیت 91 : طمع کرده بودم که **کرمان** خورم

که ناگه **بخوردند کرمان** سرم

کرمان : شهر کرمان - کرم‌ها

بیت 94 و 95 : نه **بر باد رفتی** سحرگاه و شام ...

به آخر ندیدی که **بر باد رفت**

بر باد رفت : باد - نابود شد

جناس لاحق : رای و پای - غربت و تربت - سست و سخت

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم: بدانندیش - نکو کار پرور - خدا ترس -
دادخواه - خونخوار - گیتی فروز

یاء نسبت: کیانی - جوهری (نسبت در معنای فاعلی)

ملک را دل رفته : دل رفته ملک رَأْفَكَ اضافه

تو خفته **خنک** در حرم نیمروز : خنک ← قید (به آسودگی)

نگه کردن عالم اندر سفیه

قید برای نگه کردن در مصدر اول

بیت 80: نکه کرد رنجیده در من فقیه

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 64: کرم کن که فردا که دیوان نهند
منازل به مقدار احسان دهند

حدیث: ان المنازل يوم القيامة علي مقدار الاحسان الي الناس في الدنيا

معنا: مقامات افراد در روز قیامت به اندازه نیکی است که در
دنیا به مردم کرده باشند

دانشگاه پیام نور

بابه دوه
در احسان

معانی ابیات

بیت 4: غم خویش در زندگی خور که خویش
به مرده نپردازد از حرص خویش

موضوع: پیش از مرگ به فکر خود بودن

معنا: در زندگی به فکر خود باش زیرا خویشاوند پس از مرگ تو به
دلیل حرص و طمع دیگر به تو نمی اندیشد.

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 11: به پوشیدن ستر درویش کوش
که ستر خدایت بود پرده پوش

موضوع: پرده پوشی خدا

معنا: شرمگاه و تن درویش را بپوشان تا خداوند عیب های تو را بپوشاند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 30: درون پراکندگان جمع دار
که جمعیت باشد از روزگار

موضوع: جمعیت خاطر

معنا: کاری کن که پریشان خاطران ، خاطری آسوده پیدا کنند تا از
گزند روزگار آسوده خاطر باشی

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 71: بیابان نوردی چو کشتی بر آب
که بالای سیرش نپرد عقاب

موضوع: توصیف اسب حاتم طایی

معنا: اسبی بیابان نورد که عقاب سریع تر از سرعت سیر او پرواز نمی کند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 74: بدانم که در وی شکوه مهی است
وگر رد کند بانگ طبل تهی است

موضوع: به بخشندگی شهره بودن

معنا: در حاتم شکوه بخشندگی و بزرگی وجود دارد اگر خواهش مرا
رد کند شهرت او در بخشش بی اساس است

بیت 123: که مهرست بر نام حاتم کرم

معنا: بخشندگی به نام حاتم ثبت شده است - از او بخشنده تر نیست

دانشگاه پیام نور

لغات

ستر : پوشش
اندیشه کردن : ترسیدن
قنطار : واحد وزن بسیار (یونانی)
حانوت : دکان
مأوا : جایگاه
خوید : غله نارسیده
زنخدان : چانه
دستور : وزیر

هلیدن : رها کردن، فرو گذاشتن
حبل : طناب
وحدل : گل و لای
قیراط : واحد وزن کم (یونانی)
انبان : کیسه بزرگ
ریش : مجروح
دمان : خشمگین
تیمار خوردن : غمخواری

دانشگاه پیام نور

لغات

سماط: سفره
باد سنج: یاوه گو، بیهوده کار
کش: سینه
نذیر: ترساننده
فروهشته: آویزان کرده
فتراک: تسمه ای که از زین اسب آویزان است
فاقه: فقر
ترکش: تیردان
سقط: دشنام
رمق: بقیه جان

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 67: به تگ ژاله می ریخت بر کوه و دشت
تو گفתי مگر ابر نیسان گذشت

ژاله: استعاره از عرق ریفتن

تشبیه: عرق ریختن اسب به باران نیسانی

استخدام:

بیت 94: شنیدم که جشنی ملوکانه ساخت
چو چنگ اندر آن بزم خلقی نواخت

نواخت: ← در ارتباط با پنگ : به معنی موسیقایی
← در ارتباط با فلق : دلجویی و مهربانی

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

کنایه:

بیت 10: پشت دست به دندان بردن : کنایه از پشیمانی
بیت 92: سودا بر سر کسی رفتن : حسادت ورزیدن و خشمگین شدن
سیل رفتار ، صبا سرعت، باد پا : اسب تندرو

ارسال المثل :

بیت 9 به غم خوارگی چون سر انگشت من
نخارد کس اندر جهان پشت من
ضرب المثل: (کس نفارد پشت من ، بز ناخن انگشت من)

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس تام

بیت 4: غم **خویش** در زندگی خور که **خویش**
به مرده نپردازد از حرص **خویش**

فویش : فود / فویشاوند / فود

بیت 11: به پوشیدن **ستر** درویش کوش
که **ستر** خدایت بود پرده پوش

ستر : شرمگاه / پرده، پوشش

اضافه تشبیهی: گوی دولت - شمشیر احسان و فضل - بار لطف

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم: باد سنج، بلاجوی، پرده پوش

صفات بیانی: بادسیر، سیل رفتار، باد پا، صبا سرعت

فک اضافه: بیت 51: یقین، مرد را دیده بیننده کرد

را فک اضافه (دیده مرد)

قید: بیت 7: پریشان کن امروز گنجینه چست

چست: با پالاکی، قید

بیت 149: بدی را بدی سهل باشد جزا

در مقابل - نهاد - مسند

دانشگاه پیام نور

باج سوره

در عشق و مستی

معانی ابیات

بیت 1: خوشا وقت شوریدگان غمش اگر زخم بینند و گر مرهمش

معنا: خوش به حال سالکان سر مست از عشق حق، چه در آن زمان که با خدا با عشق دلشان را مجروح می کند و چه در آن هنگام که بر دلشان مرهم می نهد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 8: سلاطین عزلت ، گدایان حی منازل شناسان گم کرده پی

موضوع: توصیف سالکان حق

معنا: پادشاهانی خلوت گزین هستند که در میان قبیله چون گدایان می نمایند منازل طریقت را به خوبی می شناسند اما رد پای از خود بر جای نمی گذارند و کسی از احوالشان با خبر نیست

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 13: نگویم که بر آب قادر نیند که بر شاطی نیل مستسقیند

موضوع: بهره مندی عارفان از معرفت حق

معنا: عارفان با بهره ی که از فیوض الهی دارند هر دم عطش بیشتری برای درک فیض نامتناهی در خود احساس می کنند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 33: اگر ژاله هر قطره ای در شدی
چو خرمهره بازار از او پر شدی

معنا: اگر هر قطره باران در صدف جا می گرفت و به مروارید تبدیل
می شد، بازار مثل خرمهره ارزان از مروارید پر می شد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 42: بهشت تن آسانی آنگه خوری که بر دوزخ نیستی بگذری

معنا: هنگامی از بهشت آسایش و آسودگی برخوردار می شوی که در
آتش فنا در برابر معشوق ، خودخواهی ها را سوزانده باشی

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 68: ره عقل جز پیچ بر پیچ نیست بر عارفان جز خدا پیچ نیست

موضوع: ناتوانی عقل در شناخت حقیقت

معنا: از طریق عقل و استدلال نمی توان به حقیقت رسید، در نظر عارفان که از صفای باطن به حقیقت عرفانی می رسند، جز خدا چیزی وجود ندارد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 103: تعلق حجاب است و بی حاصلی
چو پیوند ها بگسلی واصلی

موضوع: ترک تعلق های دنیوی

معنا: دل بستگی به دنیا مانعی برای رسیدن به حق است و موجب محرومیت، اگر پیوندها را پاره کنی و به دنیا دل بستگی نداشته باشی به حق واصل خواهی شد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 133: فدایی ندارد ز مقصود چنگ
وگر بر سرش تیر بارند و سنگ

موضوع: مقاومت عاشق در برابر سختی ها

معنا: آن که خود را قربانی معشوق می کند، حتی اگر بر سرش تیر و سنگ هم بارند، دست از مقصود بر نمی دارد

وقت : در اصطلاح تصوف ، زمان حال که سالک از گذشته و آینده فارغ و با یاد خدا مشغول است

نفور : گریزان **الم** : درد

عیش مل : خوشی ناشی از خوردن شراب **قباب** : جمع قبه بارگاهها

سمندر : جانوری که در آتش نمی سوزد **شاطی** : کنار رود

زنار : کمر بند مسیحیان و زردتشتیان **رز** : درخت انگور

ازرق : کبود **غازی** : ریسمان باز

مجاور : معتکف **حمول** : بردبار

نخبیرزن : شکارچی **ناموس** : ریاکاری

استسقا : بیماری که هر قدر آب بنوشد تشنگی بر جا می ماند

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

ایهام

بیت 8: سلاطین عزلت، گدایان **حی**

حی : قبیله / زنده و جاوید

ایهام تناسب

بیت 5: نه تلخ است **صبری** که بریاد اوست

که تلخی شکر باشد از دست دوست

صبر : گیاه تلخ / شکیبایی

ایهام تضاد : صبر در معنای گیاه تلخ با شکر ایهام تضاد دارد

ایهام تناسب

بیت 121: بگفت ای هوادار مسکین من برفت انگبین یار **شیرین**

من

شیرین: معشوق فرهاد / طعم شیرین

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره و تلمیح

بیت 115: مرا چون خلیل آتشی در دل است
که پنداری این شعله بر من گل است

آتش : استعاره از عشق ابراهیم به خدا

تلمیح به داستان انداخته شدن ابراهیم در آتش و گلستان شدن آتش

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه تشبیهی : شراب الم - سلحدار خار - شاه گل - جان معنی -
سیلاب درد - آتش عشق - بهشت تن آسانی - دوزخ نیستی

اضافه استعاری : پای عمر - جیب عدم - گریبان جان

اضافه اقترانی : دست خواهش

پارادوکس : فقیران منعم - گدایان شاه

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس مضارع و لاحق : مل و گل - حی و پی - فلک و ملک - چنگ و سنگ - دست و مست - گوش و هوش - غریق و حریق - پیچ و هیچ

جناس زائد : دست و دوست
پارادوکس : فقیران منعم - گدایان شاه

جناس مضارع و لاحق : مل و گل - حی و پی - فلک و ملک - چنگ و سنگ - دست و مست - گوش و هوش - غریق و حریق - پیچ و هیچ

جناس زائد : دست و دوست - سر و سحر

جناس ناقص : ملک و ملک

جناس خط : یار و بار

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم : خرقة سوز - حقایق شناس

صفات مفعولی : پریشیده عقل - آگنده گوش - خاک زاد - دهشت
آلوده - شوریده حال

صفت مفعولی مرکب در معنی صفت فاعلی : گم کرده پی

یاء وحدت : بیت 122: چو شیرینی از من بدر می رود

یاء وحدت و نوع

دانشگاه پیام نور

باب چهارم در تواضع

معانی ابیات

بیت 9: بلندی از آن یافت کو پست شد
در نیستی کوفت تا هست شد

موضوع: ارزش یافتن به سبب فروتنی

معنا: قطره باران از آن رو به مروارید گران بها تبدیل شد که فروتنی
کرد. خود را نیست انگاشت و بدین سبب هستی و قدر یافت

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 63: به دندان گزید از تعجب یدین
بماندش در او دیده فرقدین

معنا: از تعجب دو دستش را با دندان گزید و چشمانش مانند فرقدین در
او خیره ماند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 109: ز هستی در آفاق سعدی صفت
تهی گرد و باز آی پر معرفت

معنا: مانند سعدی به دور از خود بینی در جهان گردش و جستجو کن تا
پر از معرفت باز آیی

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 121: ریاضت کش از بهر نام و غرور
که طبل تهی را رود بانگ دور

موضوع: ریاکاری صوفی

معنا: تحمل رنج و سختی عارف خلوت گزین برای شهرت و فریب دادن مردم است همچون طبل تهی است که صدایش تا دور دست می رود

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 129: نگیرد خردمند روشن ضمیر
زبان بند دشمن ز هنگامه گیر

معنا: خردمند پاکدل از شعبده باز، برای بستن زبان دشمنانش افسون
نمی طلبد و فریب آنان را نمی خورد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 149: مریز ای حکیم آستین های در
چو می بینی از خویشان خواجه پر

موضوع: موعظه نکردن مغرور

معنا: وقتی که مدعی دانش را گرفتار خود پسندی و غرور می بینی
آستین های موعظه و نصیحت را بر او میفشان

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 151: مگو تا بگویند شکر ت هزار
چو خود گفتی از کس توقع مدار
موضوع: نکوهش خود ستایی
معنا: تو خود را تحسین مکن تا دیگران تو را تحسین گویند

دانشگاه پیام نور

لغات

ناموس : خود پسندی
تعنت : سرزنش
معرف : مأ مور تشریفات امروزی
میزر : پارچه ای که به کمر می بندند
حشیش : علف خشک شده
فرقدین : دو ستاره نزدیک قطب شمال
نقیب : مأمور محکمه قاضی
سر گرانی : تکبر و خود بینی
مستظهر : پشت گرم
شید : نیرنگ و حيله

دانشگاه پیام نور

لغات

اناء : ظرف

ریو : حيله و نيرنگ
هنگامه گیر : معرکه گیر
منجلی : آشکار

شبکوک : نوعی گدایی

درسپوزی : فروبیری

دستان : نیرنگ و حيله

گنده مغزی : یاوه گویی

آهو : عیب

وخش : ناحیه ای در کنار رود جیحون

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 149: مریز ای حکیم آستین های در

آستین های در استعاره از سفنان حکمت آمیز و موعظه

بیت 163: از این خاکدان بنده ای پاک شد

خاکدان استعاره از دنیا

تلمیح

بیت 119: که زنهار از این مکر و دستان و ریو

به جای سلیمان نشستن چو دیو

تلمیح به داستان دیوی که خود را به صورت سلیمان در آورد و با ربودن انگشتر سلیمان، مدتی به

جای او فرمان راند و بعد گرفت

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه تشبیهی : دریای فضل - گلستان معنی

اضافه استعاری : در فتنه - در نیستی - چشم خرد

اضافه اقترانی : چشم حقارت - سر رفعت

لف و نشر مرتب

بیت 4: چو آن سر فرازی نمود، این کمی

از آن دیو کردند، از این آدمی

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس مضارع و لاحق : پاک و خاک - هست و پست - صدر و قدر -
شید و صید - خسان و کسان - ریو و دیو - ننگ و سنگ

تمثیل

بیت 146 : ز علمش ملال آید از وعظ ننگ

شقایق به باران نروید ز سنگ

بیت 157 : فروتن بود هوشمند گزین

نهد شاخ پر میوه سر بر زمین

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم : جهان سوز - مشگل گشای - خویشتن بین
- باد سنج - هنگامه گیر
قید

بیت 27: نگه کرد قاضی در او تیز تیز
قید حالت

بیت 77: بخرید کای مامک دلفروز

ک بیانی ک برای تمییب

بیت 131: پس کار خویش آن که عاقل نشست
قید حالت عاقلانه

بیت 158: بنازند فردا تواضع کنان قید حالت

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 1: ز خاک آفریدت خداوند پاک

پس ای بنده افتادگی کن چو خاک

آیه: « اذ قال ربك للملائكة اني خالق بشرا من طين » (38 / 71)

بیت 2: ز خاک آفریدنت آتش مباش

آیه « خلقتني من نار و خلقتهم من طين » (38 / 76)

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 62: چنان ماند قاضی به جورش اسیر
که گفت ان هذا الیوم عسیر
آیه « فذلک یومئذ یوم عسیر » (74/9)

بیت 93: نه پرهیز کار و نه دانشورند
همین بس که دنیا به دین می خرند
آیه « اولئک الذین اشتروا الحیوة الدنیا بالآخرة »
{ معنا: اینان کسانی هستند که دنیا را در برابر آخرت خریدند }

بیت 160: مکن خیره بر زیر دستان ستم
که دستی است بالای دست تو هم
آیه « ید اللہ فوق یدیمه » (48/10)

دانشگاه پیام نور

باب پنجم در رفا

معانی ابیات

بیت 22: یکی بر در خلق رنج آزمای
چه مزدش دهد در قیامت خدای

موضوع: نکوهش ریا

معنا: آن که به درگاه مخلوق برای منفعت یا خوش آمد خود را زحمت می دهد ، خداوند در قیامت به او اجری نمی دهد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 24: نگویم تواند رسیدن به دوست
در این ره جز آن کس که رویش در اوست

موضوع: رضایت خدا و تقرب به او

معنا: در سیر و سلوک ، کسی می تواند به خداوند برسد و به تقرب
جوید که رویش در او باشد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 30: گرت بیخ اخلاص در بوم نیست
از این بر کسی چون تو محروم نیست

موضوع: خلوص نیت و رحمت الهی

معنا: اگر اعتقاد پاک در زمین وجود تو نباشد از ثمره اخروی کسی
چون تو محروم نخواهد بود

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 36: چه وزن آورد جایی انبان باد
که میزان عدل است و دیوان داد

موضوع: نفی ریا

معنا: در جایی که ترازوی عدل الهی و دیوان داد او بر پا باشد، اعمال
ریاکاران چه ارزشی خواهد داشت

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 40: ور آوازه خواهی در اقلیم فاش
برون حله کن گو درون حشو باش

معنا: اگر می خواهی در سرزمین خود شهرت و آوازه بیابی ، ظاهرت را
با جامه گران بها بیارا ، با طنت اگر ناپسند است گو باشد اهمیتی ندارد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 43: طمع در گدا، مرد معنی نبست
نشاید گرفتن در افتاده دست

موضوع: سلطنت دنیا، فقر معنوی

معنا: حقیقت جو از گدای معنوی (شاه) امید طمع نمی دارد چنان که
شایسته نیست از کسی که به زمین خورده، دستگیری بخواهد

دانشگاه پیام نور

لغات

زغن : پرنده شکاری

پای بند : دام

مراپی : ریا کار

ابره : رویه لباس

عصار : کسی که از کرچک و کنجد روغن می کشد

بایزد بسطامی : عارف بزرگ قرن سوم

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

ایهام

بیت 3: به داور خروش ای خداوند هوش

نه از دست **داور** بر آور خروش

داور: 1- خداوند 2- قاضی

تشخیص

بیت 14: اجل چون به خونس بر آورد دست

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه اقترانی : روی نیاز

**جناس مضارع و لاحق : روی و کوی - سنگ و چنگ - محل و وحل -
نامه و جامه - باد و داد - نماز و نیاز**

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم: رنج آزمای - راهزن - باریک بین

بی گناهیم مکوب
مفعول: مرا بی گناه مکوب **مسند الیه (بی گناه هستیم)**

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 13: نباشد حذر با قدر سودمند

مثل عربی « لا ینفع حذر من قدر »

{ معنا: پرهیز از قضا و قدر سودی ندارد }

بیت 14: اجل چون به خورش بر آورد دست

قضا چشم باریک بینش بیست

سخن امام علی (علیه السلام) : « اذا حلت التقدير ضلعت التدابير »

{ معنا: زمانی که سر نوشت فرا رسد چاره اندیشی کارگر نمی افتد }

دانشگاه پیام نور

بابه ششم در قناعت

معانی ابیات

بیت 13 : تو بر کره توستنی بر کمر نگر تا نیچد ز حکم توستر

موضوع : حذر از نفس اماره

معنا : تو سوار بر اسب سرکش در پرتگاه هستی ، مواظب باش تا از فرمان تو سر نیچد .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 23 : چو موش آن که نان و پنیرش خوری
به دامش در افتی و تیرش خوری

موضوع: تمثیل برای دل‌بسته به تعلقات دنیا

معنا : اگر مانند موش ، نان و پنیر کسی را بخوری ، دل به او خواهی داد و
ضربه اش را خواهی خورد .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 38 : به تنگی بریزانندت روی رنگ

چو وقت فراخی کنی معده تنگ

موضوع : پرهیز از پرخوری

معنا : اگر هنگام فراخی نعمت ، معده خود را از غذا پر کنی در روز تنگی از گرسنگی رنگ به رویت نخواهد ماند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 71: مروت زمین است و سرمایه زرع

بده کاصل خالی نمائد زفرع

موضوع: جوانمردی و بخشش

معنا: جوانمردی چون زمین است و بخشش سرمایه به منزله کشت و زرع در آن . پس به مستحقان ببخش که ریشه درخت کرم بی شاخه و بار نمائد .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 75 : گر از جاه و دولت بیفتد لئیم

دگر باره نادر شود مستقیم

موضوع : خساست و حقارت فرومایه

معنا : اگر آدم خسیس و بخیل از مقام بیفتد و ثروت و نیک بختی اش را از دست بدهد ، به ندرت ممکن است دوباره به جاه و دولت پیشین برسد .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 79 : به در می کنند آبگینه ز سنگ
کجا ماند آینه در زیر زنگ

موضوع : پنهان نمودن ارزش فاضل

معنا : شیشه را به علت ارزش آن از دل سنگ بیرون می کشند آینه که از شیشه هم ارزنده تر است کی در زیر زنگار می ماند . (ارزش انسان فاضل و صاحب کمال پنهان نمی ماند)

دانشگاه پیام نور

لغات

آبگینه : شیشه

انبان : کیسه چرمی

تشریف : خلعت

سکون : آرامش

توسن : سرکش

پالهنگ : افسار

ابدال : جمعی از بندگان خاص خدا ؛ صوفیان معتقد بودند جهان به وجود ابدال پایدار است .

طارم افراشتن : خانه و عمارت بلند ساختن

گاز : وسیله ای که با آن فلزات را می برند

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره ها

بیت 11 : تو خود را از آن در چه انداختی

پاه : استعاره از ورطه و مهلکه گناه

بیت 13 : تو بر کره توسنی بر کمر

استعاره از نفس سرکش (اماره)

بیت 17 : کجا ذکر گنجد در انبان آز

استعاره از شکم پر فوران

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

تو در بندآنی که **خرپوری**
استعاره از تن آدمی

بیت 20: همی میردت **عیسی** از لاغری
استعاره از روح

بیت 66: مکن خانه بر راه **سیل** ای غلام
استعاره از گذر زمان

بیت 76: وگر **قیمتی گوهری** غم مدار
استعاره از انسان اصیل و با فضیلت

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

کنایه ها

بیت 29 : سر پر طمع بر نیاید ز دوش

کنایه از سرافکنندگی و شرمساری آدم طمعکار

بیت 30 : بروخواجه کوتاه کن دست از

چه می بایدت ز آستین دراز

آستین دراز : کنایه از دست دراز کردن برای گدایی و زرفخواستن از توانگران

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه ها

اضافه تشبیهی : سگ نفس – انبان آز – تنور شکم – سیلاب خواب

اضافه اقترانی : دست آز

جناس ها

جناس خط : نبات و ثبات

جناس مضارع و لاحق : گوشه و توشه – حور و نور – چه و ره – پیچ و

هیچ – هوش و دوش – تنگ و رنگ .

جناس زاید : آز و دراز – رای و سرای – کمال و مال

مزید

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم : پینه دوز – تن پرور – هنر پرور

قید ها

بیت 46 : دوان شد به مهمان سرای امیر

قید حالت

بیت 47 : چکان خونس از استخوان می دويد

همی گفت و از هول جان می دويد

گروه قیدی

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

که تاویلی : جمله بعد از خود را به صفت جانشین اسم تاویل می کند :

بیت 1 : خدا را ندانست و طاعت نکرد

که پربخت و روزی قناعت نکرد

که تاویلی قناعت نکننده بر بخت و روزی

بیت 26 : پسرگفتش ای بابک نامجوی

برای تمییب

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 2 : قناعت توانگر کند مرد را

حدیث : القناعة مال لا ینفد و کنز لا یفنی

معنا : قناعت مالی است که تمام نمی شود و گنجی است که فنا نمی گردد

بیت 18 : که پر معده باشد ز حکمت تهی

حدیث : « نور الحکمه الجوع »

معنا : نور حکمت گرسنگی است .

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 35: کند مرد را نفس اماره خوار

آیه: ان النفس الاماره بالسوء

معنا: همانا نفس آدمیرا به کارهای زشت و ا می دارد

بیت 72: خدایی که از خاک مردم کند

عجب باشد از مردمی گم کند

آیه: ان الله لا یضیع اجر المحسنین

دانشگاه پیام نور

باب هفتم در محاله ترتیب

معانی ابیات

بیت 3: عنان باز پیچان نفس از حرام
به مردی ز رستم گذشتند و سام

موضوع: مردانگی انسان باتقوا

معنا: آنان که در عنان نفس اماره را برگرداندند و از کارهای حرام
بازداشتند، از جهت مردانگی از رستم و سام فراتر رفتند.

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 13 : زبان در کش ای مردبسیاردان
که فردا قلم نیست بر بی زبان

موضوع : حفظ زبان از گناه

معنا : خاموشی اختیار کن زیرا در فردای قیامت بر آنان که در این جهان
زبان نگاه داشتند و نیالودند قلم گناه چیزی نخواهد نوشت

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 26 : از آن مرد دانا دهان دوخته ست
که بیند که شمع از زبان سوخت ست

موضوع : خاموشی دانا

معنا : مرد دانا با دیدن شمع که با آشکار کردن راز خود ، زبانه اش
می سوزد ، عبرت می گیرد و خاموشی اختیار می کند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 30 : سخن دیوبند است در چاه دل
به بالای کام و زبانش مهل

موضوع : نگاه داشتن زبان

معنا : سخن مانند دیوی است که در چاه دل گرفتار شده ، مگذار که بر بالای
کام و زبان تو برآید .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 31 : توان باز دادن ره نره دیو

ولی باز نتوان گرفتن به ریو

معنا : می توان دیو سخن را رها کرد ولی دوباره با مکر و حيله نمی توان او را گرفتار ساخت . (راز گفته شده را نمی توان برگرداند .)

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 50 : کم آواز را باشد آوازه تیز
چو گفتی و رونق نمادت گریز

موضوع : پرهیز از پرگویی

معنا : شهرت آن که اندک سخن می گوید بسیار است وقتی پر گویی کردی و
رونق و محبوبیتت نماد فرار کن .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 106 : سیه چال و مرد اندر او بسته پای
به از فتنه از جای بردن به جای

موضوع : اجتناب از فتنه جویی

معنا : اگر انسان در سیاه چالی زندانی باشد و پایش را بسته باشند بهتر است از این که سخن چینی کند و سخنان فتنه انگیز را از جایی به جایی برد

.

دانشگاه پیام نور

لغات

سیاست کردن : تنبیه کردن
ژاژ خایان : بیهوده گویان
ریو : مکر و فریب
تطاؤل : دست درازی
بهایم : چهارپایان
محک : سنگی که با آن عیار طلا و نقره را معلوم می کنند
ادرار : مقرری ، مستمری
غمازی : سخن چین
پنج نوبت نقاره زدن : نشانه عظمت و جلال پادشاه بوده است
دستگاه : ثروت

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 43 : خردمند مردم ز نزدیک و دور

به گردش چو پروانه جویان نور

استعاره از معرفت و علم

تشبیه مضمون فرزند مردم به شمع

مجاز

بیت 40 : وگرتند باشی به یک باروتیز

جهان از تو گیرند راه گریز

ذکر ممل و اراده حال (مردم جهان)

بیت 112 : چو سعدی کسی ذوق خلوت چشید

که از هر که عالم زبان در کشید

ذکر ممل و اراده حال

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

کنایه

بیت 12 : اگر پای در دامن آری چو کوه

کنایه از فروتن بودن

بیت 13 : زبان در کش ای مرد بسیار دان

کنایه از قاموش بودن

ارسال المثل

بیت 17 : نباید سخن گفت نا ساخته

مثل : گزنگرده نباید برید

شاید بریدن ننیداخته

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس ها

- جناس خط : حسد و جسد – بند و پند
- جناس مزید : تیز و ستیز – شکوه و کوه – رنگ و فرنگ
- جناس زاید (مذیل) : آواز و آوازه
- جناس اشتیاق : صوفی و صفا
- جناس ناقص : خلق و خلق

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس مرکب :

بیت 56 : بهایم خموشند و گویا بشر

زبان بسته بهتر که گویا به شر

جناس تام

بیت 70 : کسی گیرد آرام دل در **کنار**

آغوش

که از صحبت خلق گیرد **کنار**

داری

جناس مضارع : سیاست و ریاست - جواب و صواب - راز و باز - دیو و

ریو - نفس و قفس - دانه و بانگ - دهان و نهان

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه ها

اضافه تشبیهی : گوهر راز – چاه دل

اضافه استعاری : سرپنجه عقل

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم: عنان بازیجان – کیسه بر – غیب دان – گوهر شناس – سحر خوان – خوش سرای – ده مرده گوی – پرده پوش
صفات مفعولی:

اکنده گوش- ناساخته – نینداخته – پرورده- بخت برگشته-شوریده
رافک اضافه

بیت 50: کم آواز را باشد آوازه تیز
آوازه کم آواز

بیت 78: کسی را که نام آمد اندر میان نام کسی
نام کسی

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 2 : تو با دشمن نفس هم خانه ای

حدیث : امدی مدوکه نفسک التی بین جنبیک

معنا : سخت ترین دشمن تو نفس توست که در میان دو پهلوی توست

بیت 44 : که پوشیده زیر زبان است مرد

حدیث : المرء مخبوء تحت لسانه

معنا : انسان در زیر زبان خود انسان است

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 71 : مکن عیب خلق ای خردمند فاش

به عیب خود از خلق مشغول باش

حدیث : من نظر فی عیب نفسه ، اشتغل عن عیب خیره

معنا : کسی که به عیب خود نظر کند به عیب دیگران نمی پردازد .

حدیث : طوبی لمن شغل عیبه عن عیوب الناس

معنا : خوش به حال آن که عیب خودش او را از توجه به عیب های مردم باز دارد .

دانشگاه پیام نور

آیات و احادیث

بیت 72 : چو باطل سرايند مگمار گوش

چو بی ستر بینی بصیرت بپوش

آیه : قل للمؤمنین یغضوا من ابصارهم

معنا : مومنان را بگو تا چشمان را از آنچه دیدن آن رو نیست بپوشند .

دانشگاه پیام نور

باب هشتم در شکر بر محاسنیت

معانی ابیات

بیت 4 : که راقوت وصف احسان اوست
که او صاف ، مستغرق شان اوست

موضوع : ضعف انسان در توصیف نیکی های خدا

معنا : چه کسی آن توانایی را دارد که نیکی های خدا را وصف کند زیرا تمام صفات در شان او مستغرق است . شان او آن چنان بالاست که همه صفت های کمال را شامل است .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 6 : پیاپی بيفشان از آيينه گرد

که مصقل نگیرد چوزنگار خورد

موضوع : زدودن گرد گناه از دل

معنا : پیوسته گرد گناه را از دل پاک کن زیرا وقتی که دل آینه مانندت به زنگ گناه آلوده شد دیگر آلت صیقل نمی تواند زنگ را از آن بزدايد .

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 45: تور آسمان خط به مسجد نبشت

مزن طعنه بر دیگری در کنشت

موضوع: اشعری گرایى و جبریت

معنا: سرنوشت و تقدیر تورابه مسجد انداخت. مقرر چنان بود که تو از پارسایان هستی، پس به یهودی طعنه نزن.

دانشگاه پیام نور

لغات

قعود: نشستن

سرپنجه: زورمند

زرود: محلی بی آب و خشک در راه مکه

مغلول: کسی که دست و پایش را بازنجیر بسته باشند

عسس: پاسبان

کسوت: لباس

خام: بندچرمی

بدلگام: سرکش

نخوت: تکبر

عنف: درشتی و سختی

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 6: پیای بيفشان از آيينه گرد که مصقل نگيرد چوزنگار خورد
استعاره از قلب استعاره از گناه

بیت 7: دل دردمندش به آذر بتافت

استعاره از بی مهوری و نامهربانی

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس ها

جناس تام

بیت 39: به جای آورای خام شکرخدای

که چون مانه ای خام بردست وپای

بندپر می

ناپفته و بی تجربه

جناس خط: چشم و خشم

جناس زاید: بنده و بخشنده- وصف و اوصاف

جناس مضارع: پاک و خاک- عهد و مهد- رنجه و پنجه- گور و مور- راه و چاه

دانشگاه پیام نور

باب نهم

در توبه و راه صواب

معانی ابیات

بیت 5: که بازار چندان که اکنده تر تهی دست را دل پراکنده تر

موضوع: بازار پر متاع و پریشانی فقیر

معنا: هر چه بازار پر از کالا باشد برای آدم تهی دست، بیشتر پریشان دلی می آورد زیرا نمی تواند چیزی به دست آورد

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 20: بهاران که بید آورد بید مشک

بریزد درخت گشن برگ خشک

معنا: در بهار که درخت بیدمشک شکوفه می آورد درخت پرشاخ و برگ، برگ‌های خشکش را از دست می‌دهد.

تمثیل برای بالندگی جوان و فرتوت شدن پیر

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 22: به قیداندرم جره بازی که بود
دمادم سر رشته خواهد ربود

موضوع: دور شدن جوانی

معنا: باز سفید چالاکی (جوانی) که در بند داشتم لحظه به لحظه بند و
رشته را پاره می کند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 27: مراغله تنگ اندر آمد درو

شما را کنون می دمد سبزه نو

موضوع: فرارسیدن مرگ

معنا: زمان درو کردن کشت عمر من فرا رسیده است در حالی که سبزه نو (جوانی) شما تازه می دهد.

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 54 : خنک هوشیاران فرخنده بخت
که پیش از دهل زن بسازند رخت

موضوع : آمادگی پیش از مرگ

معنا : خوشا به حال آن خوش اقبالان که پیش از فرا رسیدن مرگ خود
را برای سفر آخرت آماده می کنند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 56 : سبق برد رهرو که برخاست زود
پس از نقل، بیدار بودن چه سود؟

معنا : آن رهروی که زود برخاست از دیگران پیش افتاد، پس از جا به
جا شدن و رفتن کاروان، بیدار شدن چه فایده‌ای دارد.

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 64: فرو رفت جم را یکی نازنین
کفن کرد چون کرمش ابریشمین

معنا: فرزند نازپرورده‌ای از جمشید درگذشت، جمشید نیز او را در کفن ابریشم در پوشانید (همچنان که کرم ابریشم پیرامون خود تارهایی از ابریشم می‌تند)

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 99: میسر نبودش کز او عالمی
ستانند و مهلت دهندش دمی

معنا: برای اسکندر این امکان وجود نداشت که جهان را که زیر سیطره
داشت از او بگیرند و یک لحظه مهلتش ندهند

دانشگاه پیام نور

معانی ابیات

بیت 114: تو را خود بماند سر از ننگ پیش
که گردت براید عمل‌های خویش

موضوع: ننگ از گناهان

معنا: سر تو از ننگ به زیر می‌ماند زیرا گناهان در اطرافت جمع می‌شود

دانشگاه

پیام نور

معانی ابیات

بیت 125 : به فتراک پاکان در آویز جنگ
که عارف ندارد زدر یوزه ننگ

موضوع : توسل به پاکان

معنا : به پاکان متوسل شو زیرا صاحب معرفت از توسل به پاکان یا از
آموختن از آنها ننگ ندارد

دانشگاه پیام نور

معاني ابیات

بیت 132 : قضا نقش یوسف جمالی نکرد
که ماهی گورش چو یونس نخورد

موضوع : عمر کوتاه زیبا رویان

معنا : سرنوشت هر کس را چون یوسف زیبا آفرید، گور همچون ماهی
که یونس را بلعید آن زیبای یوسف وش را در کام خود کشید

دانشگاه پیام نور

لغات

برگ : توشه
طیب : پاکیزگی
گشن : انبوه
بادپا : اسب تندرو
زمام : افسار
سبق بردن : پیش افتادن
مینو : بهشت
خوید : غله نارسیده
جره باز : باز سفید و چالاک
فید : منزلی در راه مکه
رحیل : کوچ

دانشگاه

پیام نور

لغات

شباب : جوانی
رباب : آلت موسیقی
ثری : زمین
شوخ چشم : گستاخ
شیب : موی سفید پیری
دخمه : گور
مغاک : گودال
دهشت : سرگستگی و ترس
فتراک : تسمه و ریسمانی که از پس و پیش زین اسب می آویزند
دریوزه : گدایی

دانشگاه

پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 22: به قید اندرم جره بازی که بود

استعاره از شادابی و پالاکی دوران جوانی

بیت 23: شما راست نوبت برین خوان نشست

استعاره از جوانی و شادابی آن

دانشگاه
پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 25: مرا برف باریده بر پر زاغ

استعاره از موی سفید استعاره از موی سیاه

بیت 47: گر آن باد پایان برفتند تیز

استعاره از کسانی که در اعمال فیر از دیگران پیش افتاده اند

دانشگاه

پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 95 : خبر داری ای استخوانی قفس

استعاره از تن آدمی

بیت 128 : زرنجیر ناپارسایان برست

استعاره از گناه و آلودگی معاشرت با فاسدان

بیت 133 : در این باغ سروی نیامد بلند

استعاره از دنیا استعاره از انسان فوش قامت

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

ایهام تناسب

بیت 42: شکسته قدح ور بیندند جست

نیاورد خواهد بهای درست

سیم و زر - سالم

■ درست در معنای سیم و زر با بها ایهام تناسب دارد

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

مشاکله

بیت 31: گل سرخ رویم نگر زر ناب
فرو رفت، چون زرد شد آفتاب

■ واژه زرد به مناسبت آنکه مراد شاعر از زر ناب، زردی صورت بوده آمده است.

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه ها

اضافه تشبیهی : چراغ عمل - بازار مینو - بدر روی - لیل موی - خرمن
معرفت - گل سرخ روی - باد اجل - شبستان گور - دل آرام دنیا

اضافه استعاری : سرپنجه غم

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس ها

جناس مضارع : کم و غم- روی و کوی- مشک و خشک- باغ و زاغ-
گور و نور- حیف و سیف- عیش و جیش- گوش و هوش
جناس خط : قید و فید
جناس مزید : انبیا و بیا
جناس شبه اشتقاق : شیب، شباب، شب

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم : کارکن - خوشه چین
صفت بیانی مرکب : فراوان طمع

رای فک اضافه

بیت 5 : تهی دست را دل پراکنده تر

دل تهی دست

بیت 28 : گلستان ما را طراوت گذشت

طراوت گلستان

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

رای فک اضافه

بیت 73: یکی را اجل در سر آورد جیش

اجل یکی

بیت 114: تو را خود بماند سر از ننگ پیش

سر تو

بیت 116: اولوالعزم را تن بلرزد زهول

تن اولوالعزم

دانشگاه پیام نور

آیات واحادیث

بیت 40 : قضا روزگاری زمن درر بود
که هر روزی از وی شبی قدر بود

آیه: « ليله القدر خير من الف شهر » (قدر، آیه 2)

دانشگاه پیام نور

آیات واحادیث

بیت 57: کنون باید ای خفته بیدار بود
چو مرگ اندر آرد ز خوابت چه سود؟

حدیث: «الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا»
معنا: مردم خفتگانند که چون بمیرند بیدار شوند

دانشگاه پیام نور

آیات واحادیث

بیت 62: کنون وقت تخم است اگر پروری
حدیث: الدنيا مزرحه الاخره

بیت 63: مکن عمر ضایع به افسوس و حیف
که فرصت عزیزست و الوقت سیف
حدیث: «الوقت سیف قاطع، لوله تقطعه بالطلحات لقطعك بالفوات»
معنا: وقت مانند شمشیری برنده است اگر تو آن را با عبادات نبری، او با گذشتنش رشته
زندگی تو را می برد.

دانشگاه پیام نور

باب دہم در مناجات و ختم کتابے

معانی

بیت 21: نمی تازد این نفس سرکش چنان
کہ عقلش تواند گرفتن عنان

موضوع: عدم چیرگی عقل بر نفس

معنا: نفس امارہ چنان تندمی تازد کہ عقل نمی تواند عنان اورا بگیرد.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت 33: بگردان زنا دیدنی دیده ام

مده دست بر ناپسندیده ام

معنا: از آنچه نباید دید، چشمم را بگردان و قدرت بر انجام دادن آنچه ناپسند است به من مده.

دانشگاه پیام نور

معانی

بیت 65: بر آورده مردم زیبرون خروش

توبابنده در پرده و پرده پوش

معنا: مردم به حکم ظاهر به عیب گویی دیگران فریاد برمی آورند اما توبان آن که از هر عیب پنهان بنده آگاهی، باز هم پرده پوش عیوب ماهستی.

دانشگاه پیام نور

لغات

مصاف: جمع مصف، میدان جنگ

احتقار: خواری

مقصوره: خانه کوچک، محراب

زلل: لغزش و خطا

ذل: خواری

زلت: لغزش و خطا

نبید: شراب

مسجد

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

استعاره

بیت 5: قضا خلعتی نامدارش دهد
استعاره از برگهای درخت

بیت 21: نمی تازد این نفس سرکش چنان

که عقلش تواند گرفتن عنان

■ استعاره کنایی: تشبیه نفس به اسب سرکش

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

ایهام تناسب

بیت 7: چوشاخ برهنه بر آریم دست
که بی برگ از این بیش نتوان نشست
1- برگ درفت 2- توشه و آذوقه

بیت 34: من آن ذره ام درهوای تونیست
1- هوا 2- عشق

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

اضافه ها

اضافه تشبیهی: چراغ بقین- غبار گناه
اضافه اقترانی: دست نیاز- آستان کرم
اضافه مسبب به سبب: ذل گناه

دانشگاه پیام نور

آرایه ها

جناس ها

جناس مزید: جود و وجود

جناس مطرف: نواز و نیاز

جناس خط: ناز و باز

جناس مضارع و لاحق: مور و زور، کس و بس، عهد و جهد

دانشگاه پیام نور

نکات دستوری

صفات فاعلی مرکب مرخم : پرده پوش ، مسکین نواز
صفت مفعولی مرکب : برآورده دست
دو حرف اضافه برای یک متمم : به فصل خزان در

ارداف

بیت 6: همه طاعت آرند و مسکین نیاز

بیا تا به درگاه مسکین نواز

فراوند

دانشگاه پیام نور

آیات واحادیث

بیت 13: عزیزی و خواری تو بخشی و بس

عزیز تو خواری نبیند ز کس

آیه: «و تعز من تشاء و تذلل من تشاء»

معنا: به هر که خواهی عزت دهی و هر که را خواهی خوار گردان.

دانشگاه پیام نور

تقدیم به دستداران
علم و ادب پارسی در دانشگاه پیام نور

پایان

دانشگاه پیام نور کاشان

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com